

Απόστολος Λ. Πιερρής

**Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΔΩΡΙΚΗΣ
ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

IV

*Από τον Κρητικό Μέγιστο Κούρο
στον Δωρικό Απόλλωνα*

Με την Κάθοδο των Δωριέων στην Πελοπόννησο, ένα ισχυρό απόσπασμα μετοίκησε στην Κρήτη. Ο Έφορος, ακριβής ερευνητής των περίπλοκων δομών του εθνοφυλετικού ιστού στον Ελληνικό χώρο και των (πρωτο)ιστορικών μεταβολών του από μετακινήσεις ομάδων ή επιδράσεις κυριαρχίας γενών, τοποθετεί την Κρητική μετάβαση Δωριέων υπό Αργείο αρχηγό τον Αθλαιμένη, μια γενιά μετά τη σύσταση του Δωρικού Άργους από τον πατέρα του Αλθαιμένη Κίσσο κατά την Κάθοδο. (Έφορος 70F 146 και F 149 (18) p. 87.10-12, Fr.Gr.Hist. Jacoby): ...*Ἀλθαιμένους εἶναι τοῦ στείλαντος τῆς εἰς Κρήτην ἀποικίαν· τὸν μὲν γὰρ [sc. Ἀλθαιμένη]*

ίστορειῖσθαι Κίσσου παῖδα τοῦ τὸ Ἄργος κτίσαντος περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ἡνίκα Προκλῆς τὴν Σπάρτην συνώκιζε (cf. 70F 18 Jacoby για το ποιοι ἦταν οἱ ἀρχηγέτες τῶν Δωριέων κατὰ τὴν ἐγκατάστασή τους σὲς διάφορες περιοχές τῆς Πελοποννήσου).

Ἡ Κρήτη «εδώρισε». Ἐντονότερη παρουσία Δωρισμοῦ παρατηρεῖται σὲς κεντρικό μέρος τῆς (καὶ σὲς ἀνατολικά τῆς βορειότερης καὶ δυσμικώτερης ζώνης που περιέγραψα σὲς προηγούμενο κεφάλαιο ἀπὸ τὸ ὄρος Γραμβούσα καὶ τὸ Ἐλαφονήσι σὲς Δυτικά μέχρι τὴ Σπιναλόγκα καὶ τὸν Ἄγιο Νικόλαο σὲς Ἀνατολικά. Στὸ ἀνατολικό μέρος αὐτῆς τῆς ζώνης καὶ κεντρικό τῆς Κρήτης τοποθετοῦνται οἱ τρεῖς ἰσχυρότερες καὶ σπουδαιότερες πόλεις Κνωσσός, Λύκτος (ἢ Λύττος), Γόρτυς. Ἡ Λύττος μάλιστα εθεωρεῖτο ἀποικὸς εἰδικά τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἀρχαιότατη τῶν Κρητικῶν πόλεων (Πολύβιος IV, 54, 6: *Λύττος δ' ἢ Λακεδαιμονίων μὲν ἀποικὸς οὔσα καὶ συγγενῆς, ἀρχαιοτάτη δὲ τῶν κατὰ Κρήτην πόλεων, ἄνδρας δ' ὁμολογουμένως ἀρίστους ἀεὶ τρέφουσα Κρηταιέων, οὕτως ἄρδην καὶ παραλόγως ἀνηρπάσθη - κατεσκάφη ἀπὸ τῶν Κνωσσίους. Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, Β, 10, 1271b 27-8). [Πόλις ἐδῶ ἐννοεῖται ἡ Ἑλληνική πόλις, ὄχι τὸ σύμπλεγμα κατοικήσεως περὶ τὰ Μινωικά καὶ Μυκηναϊκά ἀνάκτορα].*

Ὁ Ἀργεῖος ἀρχηγὸς τοῦ Δωρικοῦ ἐποικισμοῦ τῆς Κρήτης καὶ ἡ γεωγραφική θέση τῶν κυριότερων κέντρων τῆς ἐποχῆς υποδηλώνει ὅτι ἡ ναυσιπλοῖα ἐγίνε κατὰ τὴ Μινωική καὶ Ἀχαϊκή οδὸ, ἀπὸ Ἀργολίδα δια Μήλου καὶ Θήρας πρὸς θέση περὶ τὸ Ηράκλειο. Ἡ θαλάσσια αὐτὴ διαδρομὴ μπορούσε νὰ συντελεσθεῖ ὑπὸ ομαλὲς συνθήκες με δυο νυκτερινούς σταθμούς σὲς δυο Δωρικά νησιά τοῦ Νότιου Αἰγαίου, Μήλο καὶ Θήρα. (Ἡ Θήρα εἶχε τὴ Δωρική ἀποικία τῆς ἐπίσης ἀπὸ τὴ Σπάρτη).

Ἐκτοτε, πολιτισμικά ἡ Κρήτη εἶναι Δωρική. “Ἐγίναν” ὄλοι Ἕλληνες.

Οι Δωριείς βρήκαν στην Κρήτη την από Μινωιτών λατρεία του Μεγάλου Κούρου, σύμβολο της Περιοδικής Ανάστασης και του Μεγάλου Ενι-αυτού, Πάρεδρο Νεαρώδη της Μεγάλης Θεάς, Μήτρας, Μητέρας και Τροφού των Πάντων. Αντίστοιχες λατρείες, σε λιγότερο καθαρή μορφή, είχαν οι Δωριείς συναντήσει στην Πελοπόννησο, τις γνώριζαν δε και από την κατοίκησή τους στη Δωρίδα, ακόμη δε και στις προηγούμενες ορεινές περιπλανήσεις τους περί τη Θεσσαλία. Αλλά στην Κρήτη το αρχέτυπο ήταν διαυγέστερο, όπως και τα Όργια και Μυστήρια φανερά ετελούντο στη Νήσο. Εξ άλλου στον Ελλαδικό χώρο η χθόνια θρησκευτικότητα εξεφράζετο σημαντικότερα από το συζυγικό δίπολο Μεγάλης Θεάς Μητρός Γης (Δη-μήτηρ) – Τρανού Πόσι (Ποσει-δών), πέρα από το Φρυγολυδικό και Κρητικό Μητρικό δίπολο Μεγάλης Μητέρας – Κράτιστου Υιού, του Πάσχοντος και Ανιστάμενου Νεαρώδους Κυρίου, χωρίς και στα εγχώρια εδώ να απουσιάζει μεν το Σύμβολο της Ωραίας Σπερματικής Ακμής του Έαρος, αλλά να παραμένει όμως κάπως ασυνάρτητο, ή μη συστηματικά συνηρημένο προς το Συζυγικό Δίπολο. (Παν στην Αρκαδία, Υάκινθος στη Λακεδαίμονα, Ισμήνιος στη Θήβα, Πύθων και Διόνυσος στους Δελφούς).

Η Ελληνική οργανωτική αρχή έδρασε ώστε η σχετική αυτή ασυναρτησία να θεραπευθεί. Στο ανατολικό Αιγαίο συναντάμε την Αιολική Αγία Τριάδα:

] .ρα.α τόδε Λέσβιοι

...] ...εὔδειλον τέμενος μέγα

ξῦνον κά[τε]σαν ἐν δὲ βώμοις

ἀθανάτων μακάρων ἔθηκαν

–

κάπωνύμασαν ἀντίαον Δία

σὲ δ' Αἰολίαν [κ]υδαλίμαν θεόν

πάντων γενέθλαν, τὸν δὲ τρίτον

τόνδε κεμήλιον ὠνύμασσ[α]ν

<->

Ζόννουσον ὠμήσταν.

Αλκαίος Fr. 129 Voigt

Από τα σπαράγματα αρχαίου Σχολιαστικού έργου πάνω στο ίδιο σπουδαίο ποίημα του Αλκαίου που βρέθηκαν σε Πάπυρο

[P. Oxy. 2307; Fragmenta 306 Liberman. Το ποίημα πρέπει να είναι το Fr. 130 Voigt: οι πολιτικοί αντίπαλοι του Αλκαίου υπερισχύουν και αυτός αναγκάζεται να καταφύγει στο απόμακρο ιερό στο κέντρο της Λέσβου σαν τον Ονυμακλή που ζούσε μοναχός με παρέα των λύκων (ἀ]πὺ τούτων ἀπελήλαμαι/ φεύγων ἐσχατίαισ', ὡς δ' Ὀνομακλέης / ἐνθά[δ'] οἶος ἐοίκησα λυκαιμίαις, Fr. 130b νν. 8-10. Αυτό ακριβώς το χωρίο παρατίθεται και εξηγείται στα Σχόλια col. II νν. 31-3. Το ποίημα Fr. 120 Voigt είναι το ίδιο με το Fr. 119 Voigt, αναφέρονται στο ίδιο ιερότατο τέμενος],

προκύπτει σχέση του Διονύσου Ωμηστή προς τον Απόλλωνα Σμινθέα σε ένα Κρητικό πλαίσιο. Fr. 306Ea col. II

- 4 K[ρ]ῆτας [
 11 ... [Σμιν-]
 12 θέως βουλῆι [
 13 καὶ ὠμηστῆι Δι[ονύσῳ]
 14 καὶ τὸν Σμινθέα [

(Οι συμπληρώσεις προταθείσες από τον Haslam).

Ο τρομερός Νεαρῶδης του Ενιαύσιου Πάθους και της Ανάστασης, ο διαμελιζόμενος και διαμελίζων Διόνυσος, αυτός διασπαζόμενος αυτός και φρικωδώς τιμωρών κατακρεουργών (Πενθέα) και διαπασσαλεύων (Λυκούργο) [ο κάθε θεός αυτό που είναι, αυτό δρα και παράγει], συνδυάζεται προς τον Πρωθήβη της Νέας Θρησκείας, αν και προς αυτόν υπό τη χθόνια διάστασή του (Σμινθεύς), γνωστή ήδη από Ομήρου. Αλλά

στον Απόλλωνα το χθόνιο θείο επίθετο (= Μυς) σημαίνει αντιθετικά τον θεό του Φωτός (cf. Apostolos Pierris, *Phallic Helios of the Derveni Papyrus and Solar Theology*, in *Mystery and Philosophy* [volume II of *The Emergence of Reason from the Spirit of Mystery*], pp. 148-149; 165-168).

Τα Σχόλια αμέσως μετά το σπαραγμένο προαναφερθέν χωρίο προβαίνουν στην ερμηνεία του θείου Διονυσιακού επιθέτου «Ωμηστής» και η πρώτη εξήγηση που αναφέρουν το παράγει από ιερέα του Διονύσου Ωμηστή ονόματι, ο οποίος κατά χρησμό έδει να θυσιάσει στον θεό επί τη ιερωσύνη του το κάλλιστο ζώο που θα εξωργείτο από τους πολεμίους (; ίσως), συνέβη δε να συλληφθεί παις πάγκαλος από του βασιλικού γένους (των εχθρών μάλλον), τον οποίο ο Ωμηστής θυσίασε στον θεό υπακούων στον χρησμό (*op.cit.* col. II νν. 18-27), εξ ου κατ' αυτήν την ερμηνεία το θείο προσωνύμιο.

Η ιδέα της ερμηνείας αυτής του επιθέτου «Ωμηστής» συνδέεται, αν δεν προέρχεται, από το πραγματικό γεγονός της θυσίας (κατά μαντεία πάλι!) τριών καλλίστων και βασιλικών νεανίσκων Περσών (τέκνων της αδελφής του Ξέρξη Σανδάκης και του Αρταύκτου) προ της ενάρξεως της Ναυμαχίας της Σαλαμίνας από τον Θεμιστοκλή (Φανίας Λέσβιος, από την Ερεσσό, Fr. 25 Wehrli): *τούτους* [sc. τους νεανίσκους προσκομιζόμενους] *ιδών Εύφραντίδης ὁ μάντις, ὡς ἅμα μὲν ἀνέλαμψεν ἐκ τῶν ἱερῶν μέγα καὶ περιφανὲς πῦρ, ἀμὰ δὲ πταρμὸς ἐκ δεξιῶν ἐσήμνη, τὸν Θεμιστοκλέα δεξιωσάμενος ἐκέλευσε τῶν νεανίσκων κατάρξασθαι καὶ καθιερεῦσαι πάντας Ὡμηστῆ Διονύσῳ προσευξάμενον· οὕτω νῆ ἅμα σωτηρίαν καὶ νίκην ἔσεσθαι τοῖς Ἑλλησιν.*

Η ιστορία των Σχολίων στο ποίημα του Αλκαίου περί τον Ωμηστή ιερέα θυσιάζοντα πάγκαλο έφηβο στον θεό Ωμηστή αποτελούσε αιτιολογικό μύθο για την ιεροτελεστία της άνοιξης (πιθανότατα), όπου «καθιερούτο» θυσιαστικά νέος στον Μέγα Νεαρώδη (Δωσιάδας 458F7 Fr.Gr.Hist. Jacoby). Η τελετουργία ήταν όμοια προς αυτήν που τελούσαν

στη Λύκτο (την κατ' εξοχήν Δωρική μεγάλη πόλη της Κρήτης): *Λυκτίους γάρ – Κρητῶν δὲ ἔθνος εἰσὶν οὗτοι – Αντικλείδης ἐν Νόστοις ἀποφαίνεται ἀνθρώπους ἀποσφάττειν τῷ Διῷ* (Αντικλείδης Αθηναῖος 140F7 Fr.Gr.Hist. Jacoby) καὶ *Λεσβίους Διονύσω τὴν ὁμοίαν προσάγειν θυσίαν Δωσι<α>δας λέγει.*

Ο Μέγιστος Κούρος ως Δίας στην Κρήτη είναι ο Μέγας Υἱός της Αιολικής Τριάδας ως Διόνυσος Ωμηστής.

[Σχετικά τοπολογικά και θρησκευολογικά τα περί Διονύσου Ανθρωπορραίστη στην Τένεδο, Αιλιανός, *Περί Ζώων*, XII 34].

Στην άμεση ενδοχώρα της παράκτιας Μικρασιατικής Αιολίδας, η Φρυγολυδική ζώνη της Ανατολίας (στα Βορειοδυτικά της μεγάλης χερσονήσου που περιλαμβάνεται εντός Καυκάσου και Ταύρου) παρουσιάζει έντονη και λαγαρή τη θρησκευτικότητα του Δίδυμου της Μεγάλης Παντοδύναμης Θεάς και του Νεαρώδους Παρέδρου. Η λατρεία έχει αποφασιστικά σημαίνοντα οργιαστικό χαρακτήρα με εκστατική μουσική, αλαλάζοντες ρυθμούς, χορείες έξαλλες και το αλλόπαρμα της διέγερσης.

[Τη χωρική ταυτότητα των πολιτισμικών φαινομένων κατά την ουσία τους δείχνει και η συνέχεια από τη Φρυγική λατρεία Κυβέλης και Άττη στον πρωτοχριστιανικό εκστατικό προφητισμό του Μοντανισμού και από εκεί στον Οθωμανικό μυστικισμό του Ικονίου και τους περιδινούμενους Δερβίσηδες].

Ο Διόνυσος είναι αυτός ακριβώς ο οργιαστικός Φρυγολυδικός Νεαρώδης, ο Μέγιστος Κούρος, ιερευόμενος διεγερτικότερα και αγριότερα στη Φρυγία, γλυκύτερα και θρηνωδέστερα στη Λυδία, παθητικότατα παντού και εμπαθέστατα. (Τα Θρακικά συνδέονται άρρηκτα με τα Φρυγικά, «ὥσπερα αὐτοὶ οἱ Φρύγες Θρακῶν ἄποικοι εἰσιν, οὕτω καὶ τὰ ἱερά ἐκεῖθεν μετενηνέχθαι», Στράβων Χ, 471).

Εισήχθη ο Διόνυσος στον Όλυμπο. Και η αρχετυπική Διονυσιακή εορτή ιεροτελείται στα ανάκτορα του Διός:

... εἰδότες

οἷαν Βρομίον [τελε]τάν
καὶ παρὰ σκά[πτ]ον Διὸς Οὐρανίδαί
ἐν μεγάροις ἴσταντι. σεμνᾶ μὲν κατάρχει
Ματέρι παρ μεγάλα ρόμβοι τυπάνων,
ἐν δὲ κέχλαδ[εν] κρόταλ' αἰθόμενα τε
δαῖς ὑπὸ ξανθαῖσι πεύκαις·
ἐν δὲ Ναϊδων ἐρίγδουποι στοναχαί
μανίαί τ' ἀλαλαί τ' ὀρίνεται ῥιψαύχενι
σὺν κλόνῳ.
ἐν δ' ὁ παγκρατῆς κεραυνὸς ἀμπνέων
πῦρ κεκίνη[ται τό τ'] Ἐνναλίου
ἔγχος, ἀλκάεσσά [τ]ε Παλλάδο[ς] αἰγίς
μυρίων φθογγάζεται κλαγγαῖς δρακόντων.
ρίμφα δ' εἴσιν Ἄρτεμις οἰοπολὰς ζεύ-
ξαισ' ἐν ὀργαῖς
Βακχίαις φῦλον λεόντων ἀ[γρότερον Βρομίῳ·
ὁ δὲ κηλεῖται χορευοῖσασι κα[ὶ] θη-
ρῶν ἀγέλαις.

Πίνδαρος, Διθύραμβος II «Θρασὺς Ἡρακλῆς ἢ Κέρβερος Θηβαίοις, Fr. 70b, 5-23 Mähler. Την συμπλήρωση στον στίχο 21 έκανε ο Bury.

Ο Αισχύλος στους «Ηδωνούς» από τη Λυκούργεια τριλογία περιγράφει τις Θρακικές οργιαστικές ιεροπραξίες της Μεγάλης Θεάς Κοτυτούς συνδέοντάς τις με τη Διονυσιακή λατρεία:

ὁ μὲν ἐν χερσὶν
βόμβυκας ἔχων, τόννου κάματον,
δακτυλόδικτον πίμπλησι μέλος,

μανίας ἐπαγωγὸν ὀμοκλάν,
ὁ δὲ χαλκοδέτοις κοτύλαις ὀτοβεῖ

*

ψαλμός δ' ἀλαλάζει·
ταυρόφθογγοι δ' ὑπομυκῶνται
ποθεν ἐξ ἀφανοῦς φοβεροὶ μῆμοι,
τυπάνου δ' εἰκῶν, ὥσθ' ὑπογαίου
βροντῆς, φέρεται βαρυταρβῆς

*

ἐνθουσιᾶ δὴ δῶμα, βακχεύει στέγη

Αισχύλος Fr. 57-8 Radt

Οι οργιασμοί της ιεροτελεστίας της Άνοιξης περιελάμβαναν τη θυσία νεαρῶδους στον Μέγα Νεαρῶδη κατά το πρότυπο του δικού του ενιαύσιου θανάτου και ανάρστασης. Η άγρια Φρυγική μορφή της λατρείας αντικαθιστούσε τον θάνατο με ευνουχισμό, τον θάνατο της σπερματικής ανδρότητας. Ο Άττις, Πάρεδρος της Μεγάλης Θεάς Κυβέλης, αρνείται έτσι τη γένεση, προοδοποιητική ιδέα της Απολλώνιας άχρονης αιωνιότητας. Οι ιερείς του ακολουθούσαν το παράδειγμά του σε φρικτές εκστατικές τελετές ρυθμικής υπέρβασης του γίνεσθαι στον χρόνο.

Μια βαρυσήμαντη αμφισημία εμφιλοχωρεί εδώ καθώς η αποστροφή από τη γένεση ισχυροποιεί ακριβώς τη γενεσιουργό δύναμη. Αυτό που αρχικά είναι ιερουργίες χθόνιας γονιμότητας μπορούν να τραπούν, χωρίς να αλλάξουν τα στοιχεία αλλά με τη δομική μεταστοιχείωσή τους, σε τελετές ενδυνάμωσης για υπερβατική λειτουργία ενδοακύρωσης του χρόνου μέσα στον χρόνο. Η οδός προς τον Απόλλωνα διενήχθη με τα όργια του Νεαρῶδους της Χθονιότητας. Εξ αυτού η στενή σύνδεση Απόλλωνα και Διονύσου (και, ανεκλάλητα, Πύθωνος) στους Δελφούς. Μια υφειμένη μορφή ευνουχισμού, ο εμποδισμός της γενεσιουργού δύναμης από τη γενετήσια του χρόνου λειτουργία της προς

υπερδιέγερσή της είτε για ενίσχυση της δυναμικής της στη διάρκεια του χρόνου είτε και για μετοχέτευση της ενέργειάς της σε υπερβατικές διαστάσεις του γίνεσθαι, συνοδεύεται από μια ορισμένη θηλυπρέπεια στην ενδυμασία, στην κόμμωση, στη στάση και κίνηση, χειρονομία και ματιά στα πλαίσια της Φρυγολυδικής και Θρακικής χθονιότητας. **Αυτό το χαρακτηριστικό τονίζεται στην εμφάνιση του Διονύσου.**

Μετά τις βακχείες φύσης, σώματος και ανθρώπων στους Αισχύλειους *Ηδωνούς*, επι-φαίνεται ο Βάκχος. Φοράει πολυποίκιλους, χρωματιστούς ποδήρεις χιτώνες Λυδικής πολυτέλειας.

*ὄστις χιτῶνας βασσάρας τε Λυδίας
ἔχει ποδήρεις.*

Αισχύλος, *Ηδωνοί*, Fr. 59 Radt

Του Βασιλιά Λυκούργου δεν αρέσει η μουσόληπτη αβρότητα του νεαρού που αποπνέει ηδονική έλξη. Ερωτά:

τίς ποτ' ἔσθ' ὁ μουσόμαντις ἀταλὸς ἄβραβος ἐν στέφει

Αισχύλος *op.cit.* Fr. 62 Radt – διορθώνω το εφθαρμένο χωρίο. [Cf. τη μελέτη μου «Αισχύλου Θεολογούμενα Διονυσιακά», pp. 22-3].

Βάζει να τον συλλάβουν και δέσμιό τον ανακρίνει περιφρονητικά σαρκάζοντάς τον ως γυναικωτό:

ποδαπὸς ὁ γύννις; τίς πάτρα; τίς ἡ στολή;

(Αισχύλος Fr. 61 πρώτος στίχος)

Από την εκπληκτική παρωδία του Αριστοφάνη [Θεσμοφοριάζουσαι, 134sq. όπου ο Κωμικός σατυρίζει τον τραγικό ποιητή Αγάθωνα] μας μένει το ύφος και η ουσία του περιεχόμενου της «ανάκρισης»:

*ποδαπὸς ὁ γύννις; τίς πάτρα; τίς ἡ στολή;
τίς ἡ τάραις τοῦ βίου; τί βάρβιτος
λαλεῖ κροκωτῶ; τί δὲ δορὰ κεκρυφάλῳ;
τί λήκυθος καὶ στρόφιον; ὡς οὐ ξύμφορον.*

τίς δαὶ κατόπτρου καὶ ξίφους κοινωνία;
 σύ τ' αὐτός, ὦ παῖ, πότερον ὡς ἀνὴρ τρέφη;
 καὶ ποῦ πέος; ποῦ χλαῖνα; ποῦ Λακωνικαί;
 ἀλλ' ὡς γυνὴ δῆτ'; εἶτα ποῦ τὰ τιθία;
 τί φης; τί σιγᾶς; ἀλλὰ δῆτ' ἐκ τοῦ μέλους
 ζητῶ σ', ἐπειδὴ γ' αὐτὸς οὐ βούλει φράσαι;

(Fr. 61 Radt)

Από την εμφάνιση κρίνει τον χαρακτήρα του θεού. Και κυρίως διαπιστώνει ένα ασύμβατο (“οὐ ξύμφορον”), ένα ακοινωνήτο (“τίς...κοινωνία”) μεταξύ των επι μέρους χαρακτηριστικών ιδιοτήτων και συμβόλων του, μια γενική “τάραξη” βίου.

Αναρωτιέται ακόμη τάχα ο βασιλεύς, μήπως ο θεός είναι ευνούχος:

μακροσκελής μὲν· ἄρα μὴ χλούνης τις ἦν;

(Fr. 62)

Η διάσταση, η αντίφαση μεταξύ πολεμικών χαρακτηριστικών νήφοντος (ασπίδα) και σημαδιών μεθύοντος (καρχήσιον) ευρίσκεται στο επίκεντρο της Λυκούργειας θέσης:

τί δ' ἀσπίδι ξύνθημα καὶ καρχησίω;

(Fr. 61a)

Πώς ταιριάζει ασπίδα και το αγγείο της κραιπάλης;

Σωστά ο Στράβων ανάγει το Κουρητικό φαινόμενο στην εξεζητημένη ένδυση και κόμμωση των εφήβων του Ελληνισμού (X, 466-7. Παρέθεσα το χωρίο σε προηγούμενη μελέτη μου). Ομιλεί για τους θηλυστολούντες στην Κουρητική Αιτωλία. Το αληθές είναι ότι η ενδυματολογική εκζήτηση στο Ιωνικό στοιχείο, η γύμνωση στο Δωρικό, αμφοτέρων δε η επιδεικτική περιεργασία κόμης αλλά και τριχών παντού του σώματος (ηβαίο) όπου η τριχοφυία δεν εκριζοῦται με τις γυμναστικές πρακτικές (άλειμμα με λάδι, καθαρισμός με σπλεγγίδα) αποτελεί ένα

χαρακτηριστικό ουσίωμα του Κουρητισμού, ο οποίος κατά τούτο επιστρέφει στο εμφανισιακό τράνωμα του νεαρού άρρενος στα κυριότατα είδη του ζωικού βασιλείου. Είναι πολιτισμικό δεδομένο η σχετική εκζήτηση στη διακόσμηση ή εμφάνιση άρρενος και θήλεος κατά τη νεαρότατη ηλικία, την ακμή της “ώρας”.

Η ομοιότητα όμως του Κουρητισμού προς τη θρησκευολογική «θηλυπρέπεια» (ορθότερα την αποδέσμευση, μέχρι πλήρη απαρσένωση, από τη γενετήσια λειτουργία του ανδρικού δυναμισμού) του Φρυγολυδικού μοντέλου του νεαρού Παρέδρου της Μεγάλης Θεάς και των οπαδών του, δεν είναι ουσιώδης, αλλά αναλογική. Η Δωρική μοναδικότητα συνίσταται ακριβώς στην εναρμόνια συνύπαρξη στοιχείων των οποίων το συνταίριασμα ουσιωδώς αλληλοενισχύει τη δυναμική τους εις απαρτισμό ολοκληρίας τελειότητας. Τα στοιχεία είναι ο εφηβικός δυναμισμός μέχρι ρωμαλέας υπερβολής και αγριότητας, η αυταρέσκεια του νεαρόδους και η επιδεικτική προβολή της. Καλλιεργούμενα δίνουν αγωνιστική αρετή σε πολεμικό επίπεδο, σε αθλητικό και σε μουσικοχορευτικό. Ο Δωρισμός συνταίριαξε εν χρόνω, στη διάρκεια του γίνεσθαι, τον οντολογικό εναρμονισμό μορφής, λειτουργικότητας και αποτελεσματικότητας. Η δομική τελειότητα εξασφαλίζει ύψιστη δυναμική και μέγιστο αποτέλεσμα.

Ανδρεία, χορευτική δεινότητα, αθλητική αρετή πάνε μαζί. Εκπορεύονται από τη δύναμη της τέλει μορφής και την ενέργεια που αναβλύζει από αυτήν. Και από τη χαρά της ύπαρξης που την κατακλύζει. Στον «Κόσμο» της τέλει μορφής υπεισέρχεται ο καλλωπισμός μελών και κόμης. Η εξαιρετική επεξεργασία της κομμωτικής διακόσμησης αποτελεί την ανθρώπινη προβολή της λεόντειας χαίτης και της αγέρωχης ανάτασης του αυχένα στον αλεκτρύοντα προς επίδειξη της περικεφάλιας περιουσίας του. Αυτόν τον λόγο είχε, αυτόν τον ρόλο έπαιζε και η υπερφίαλη διατράνωση

της χαρακτηριστικά τρίλοφης περικεφαλαίας των νεαρών Δωριέων πολεμιστών.

Στα ορειχάλκινα ειδώλια της Ολυμπίας παρακολουθήσαμε την ανάδυση της Μορφής από τους Γεωμετρικούς προς τους πρώιμους Αρχαϊκούς χρόνους. Ο Πολεμιστής Απόλλων έγινε Αθλητής. Έγινε και Χορευτής. Η ίδια εναρμόνια δομική επάρκεια, η ίδια τελειότητα μορφής, αυτό το κάλλος, δυναμώνει και τις τρεις αλληλοσυναρτώμενες ικανότητες αγώνα μάχης, αγώνα γυμναστικής και αγώνα ορχηστικής. Γιατί από την ίδια δομική αρμονία του κάλλους απορρέει και η χορευτική λειότητα εναρμόνιας κίνησης περί ομαλώς μετατοπιζόμενο κέντρο βάρους.

Όταν σε βραχοεπιγραφή της Δωρικής Θήρας διαβάζουμε και σήμερα τον έπαινο του Εύμηλου από τη Γεωμετρική Εποχή και την πρώτη αποδοχή του νέου αλφαβήτου (γραμμένη από δεξιά προς αριστερά):

Εὐμηλος ἄριστος / ὀρκεστά[ς]

(IG XII, 3, 540)

η ελαστικότητα της σωματικής ευαρμοστίας και σύντονη αίσθηση του ρυθμού στην εναρμόνια κίνηση των μελών του σώματος και του όλου περί κέντρον ισορροπίας κατά λεία καμπύλη, δεν απάδουν οι καλλιεργημένες αυτές γυμνασίες και δεξιότητες, αλλά αντιθέτως συνεργούν, προς τη ρωμαλέα ευλυγησία που απαιτείται στη συστάδην μάχη.

Ούτε ο κομπασμός της φοβερής γυμναστικής δύναμης του σωματικού κάλλους, που αποτυπώνεται στην επιδεικτική διακήρυξη επιγεγραμμένη ελικοειδώς πάνω σε πελώριο λίθο στα ριζά του Προφήτη Ηλία, στη Σελλάδα, πηγαίνοντας προς την Αρχαία Θήρα:

Εὐμάστας με ἄηρεν ἀπὸ χθονὸς ἡο Κριτοβόλο

(IG XII, 3, 449)

σημαίνει ήσσονα πολεμική ικανότητα, ή έστω ελάττονα αξιολογία της μαχητικής ανδρείας. **Ακμή ανδρότητας η πολεμική δεινότητα, ακμή ανδρότητας και η αθλητική, ακμή ανδρότητας και η χορευτική – ανδρείες πάσες από κάλλους ακμάζοντος εν ώρα απορρέουσες και οι τρεις εν αλληλενδέσει. Αυτό είναι Δωρισμός, και τα αναγκαίως επόμενα και συνεπαγόμενα.**

[Cf. στην Ολυμπία την καύχηση του Βύβωνος επί του γιγαντολίθου που φανέρωσε την υπεροχή ισχύος του:

Βύβων τήτέρα χερὶ ὑπερκέφαλα μ' ὑπερεβάλετο
ὁ Φόλ[α]

Inschriften von Olympia No. 717]

Σε Κορινθιακό αρύβαλλο (το μικρό δοχείο για αρώματα και το λάδι της γυμναστικής), περίτεχνα διακοσμημένο, ένας μουσικός που παίζει τον διπλό αυλό ονόματι «Πολύτερπος» (όνωμα και πράγμα) αυλεί σε χορό νεαρών, ο πρώτος των οποίων (Πυρβίας) εκτελεί εντυπωσιακό σόλο όπως στα Δημοτικά Τραγούδια και Χορούς ο πρώτος (cf. e.g. J. Boardman, *The History of Greek Vases*, Fig. 296, πρώιμος 6ος αιώνας π.Χ.). Επιγραφή προσδιορίζει:

Πυρβίας προχορευόμενος· αὐτο δέ Φοι ὄλπα

(R. Wachter, *Non-Attic Greek Vase Inscriptions*, No. Cor 17b)

Προχορευόμενος, αυτός που σύρει τον χορό (cf. τους Ομηρικούς «κυβιστήρες», *Ιλιάς*, Σ 604-6). «Όλπα» πιθανότατα το ίδιο το αγγείο ο αρύβαλλος, που το πήρε σαν βραβείο για τη χορευτική του δεινότητα ο Πυρβίας, το αφιέρωσε δε φαίνεται στον Απόλλωνα, στον ναό του οποίου βρέθηκε.

Εμβληματικό του θέματος είναι το μεγάλο αγγείο από το Δίπυλο του 8ου πιθανότατα π.Χ. αιώνα με την επιγραφή αριστεροδέξια:

hos n̄n ὀρχεστον πάντων ἀταλότατα παίζει, το τόδε...

(ὅς n̄n ὀρχηστῶν πάντων ἀταλότατα παίζει, τοῦ τόδε...)

(IG² I 919)

Λείπει το όνομα, αλλά το μεγάλο δώρο επιβράβευσης ετέθη σε αυτήν την περίπτωση τελικά σε νεκρική χρήση.

Η «απαλότητα» του χορευτή έχει να κάνει με τη λεία ροή των μελών του στην κίνηση περί ομαλώς μετατοπιζόμενο κέντρο βάρους. Είναι έπαινος που όχι μόνο δεν είναι ασυμβίβαστος αλλά συνδυάζεται ουσιαστικά προς τη μαχητική του δεινότητα, την πολεμική του ανδρεία και το αθλητικό σφρίγος του.

Κιθάρα και σίδηρος πάνε μαζί όπως καίρια το διετύπωσε ο Λυδός Αλκμάν που «εγένετο» Έλληνα, ειδικά δε Σπαρτιάτης, ο «Λακωνικός ποιητής», και ενήρξε της όλης λυρικομελικής ποίησης στις πρωταρχές του είδους:

*ἔρπει γὰρ ἄντα τῷ σιδάρῳ
τὸ καλῶς κισσαρίσδην*

Αλκμάν Fr. 143 Calame.

Μουσικότατοι και πολεμικότατοι εν ταυτώ οι Σπαρτιάτες (Πλούταρχος, Λυκούργος 21, 6),

*ἐνθ' αἰχμὰ τε νέων θάλλει καὶ Μῶσα λόγεια
καὶ Δίκα εὐρυνάγνια, καλῶν ἐπιτάρροθος ἔργων*

Τέρπανδρος Fr. 5 Gostoli

Δεν λείπει από τον ύμνο στη σεμνή χορεία του κάλλους ο Πίνδαρος, περί των Λακεδαιμονίων:

*ἐνθα βουλαὶ γερόντων
καὶ νέων ἀνδρῶν ἀριστεύουσιν αἰχμαί,
καὶ χοροὶ καὶ Μοῖσα καὶ Ἀγλαΐα*

Πίνδαρος Fr. 199 Maehler

Προ της σύρραξης σε μάχη οι Σπαρτιάτες προθυσίαζαν στον Έρωτα, στην Δύναμη του Κάλλους, οι δε Κρήτες έκαναν τη θυσία δια των εξεχόντων του κάλλους νέων:

Λακεδαιμόνιοι δὲ πρὸ τῶν παρατάξεων Ἐρωτι προθύονται ὡς ἐν τῇ τῶν παραταττομένων φιλία κειμένης τῆς σωτηρίας τε καὶ νίκης· καὶ Κρήτες δ' ἐν ταῖς παρατάξεσι τοὺς καλλίστους τῶν πολιτῶν κοσμήσαντες, διὰ τούτων θύουσι τῷ Ἐρωτι, ὡς Σωσικράτης ἱστορεῖ.

Σωσικράτης 461F7 Fr.Gr.Hist. Jacoby

(Το γεγονός πολλαπλῶς παραδίδεται για τους Λακεδαιμόνιους).

Το Δωρικό βίωμα του Κάλλους ωδήγησε τους Σπαρτιάτες, καθαρόαιμους Δωριείς υπό το μεγαλείο του Ταύγετου, στην συστηματική γυμνασία και το γυμναστικό ιδεώδες. Σχόλια στην Ιλιάδα Υ 234 (όπου τα Γανυμήδεα): ἤρξατο δὲ ἀπὸ Λακώνων παιδεραστεία τῶν γυμνασίας ἐπινοησάντων. τῇ γὰρ εὐεξία τῶν σωμάτων ἐκινήθησαν κατ' ἀλλήλων (vol. V p. 41 Erbse). Την βιοπρακτική διάσταση του Δωρικού (και ὅθεν Ελληνικού) ἔρωτα τεκμηριώνουν αρχαιολογικά οι αρχαιότερες βραχοεπιγραφές της Δωρικής εκ Σπάρτης Θήρας. Στην IG XII, 3 543, ο γράφων συμπλέκει την ορχηστική αρετή του Βάρβακος με την χαριστική του ερωτική προσήνεια προς αυτόν: Βάρβακος ὀρκειταί τε ἀγαθῶ[ς] ἐ[δ]ίδο(υ) [τε π]ο[τ]α[ν]ῆ (η αποκατάσταση του τελευταίου μέρους από τον Kaibel).

Από τον Έφορο ο Στράβων (X, 480) αναφέρει ότι ο μυθικός αρχηγέτης των Κουρήτων Κούρης ή Κο(υ)ρής (του οποίου το θείο όνομα υπάρχει σε επιγραφή βράχου της αρχαίας Θήρας στον ιερό χώρο παρά τον Ναό του Απόλλωνος Καρνείου, IG III 354, 355, cf. 371) συνδύασε πολεμική ανδρεία και χορευτική επιδεξιότητα συστήσας την ενόπλιο όρχηση, χορό με περικεφαλαία, ασπίδα και ξίφος:

ἀσκεῖν δὲ [sc. αγωγή των νέων στην Κρήτη] καὶ τοξικῆ καὶ ἐνοπλίῳ ὀρχήσει, ἣν καταδειῖξαι Κουρηῖτα πρῶτον, ὕστερον δὲ καὶ <Πύρριχον> συντάξαντα τὴν κληθεῖσαν ἀπ' αὐτοῦ πυρρίχην, ὥστε μηδὲ τὴν παιδιὰν ἄμοιρον εἶναι τῶν πρὸς πόλεμον χρησίμων. ὡς δ' αὐτῶς καὶ τοῖς ῥυθμοῖς Κρητικοῖς χρῆσθαι κατὰ τὰς ᾠδὰς συντονωτάτοις οὔσιν, οὗς **Θάλητα**

ἀνευρεῖν, ᾧ καὶ τοὺς παιᾶνας καὶ τὰς ἄλλας τὰς ἐπιχωρίους ᾠδὰς ἀνατιθέασι καὶ πολλὰ τῶν νομίμων· καὶ ἐσθῆτι δὲ καὶ ὑποδέσει πολεμικῇ χρῆσθαι, καὶ τῶν δώρων τιμιώτατα αὐτοῖς εἶναι τὰ ὄπλα.

Ἐφορος, 70F 149 Fr.Gr.Hist. p. 86.17-24 Jacoby

[Αντί του χειρογραφικού «Κουρήτα», ο Groskund και ο Jacobi αλλάζουν σε «Κουρήτα<ς>», cf. Σχόλια στον Πίνδαρο, *Πυθιονίκαι*, II 127; Plinius, *Naturalis Historia*, VII 204. Αλλά ο Ευστάθιος τηρεί τη γραφή στον ενικό (Σχόλια στην Ιλιάδα I, 528 p. 771.50R). και ο Παυσανίας (III, 25, 2) ομιλεί για θεόν Πύρριχον των καλουμένων Κουρήτων. Διατηρητέα λοιπόν η γραφή ως έχει. Κούρης λοιπόν ο θεός γενάρχης, όπως έχω αναλύσει σε προηγούμενη μελέτη].

Το αρχέτυπο της Δωρικής (και όθεν Ελληνικής) αρμονίας ανδρείας και μουσικότητας παρέχει το αρχέγονο αφίδρυμα του Απόλλωνα στους Δελφούς, στο οποίο ο θεός παρίστατο κραδαίνων τόξο στη δεξιά, έχων δε στην αριστερά τρεις Χάριτες με μουσικά όργανα:

καὶ ἡ ἐν Δήλῳ δὲ τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ [sc. του Απόλλωνος] ἀφίδρυσις ἔχει ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ τόξον, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ Χάριτας, τῶν τῆς μουσικῆς ὀργάνων ἐκάστην τι ἔχουσιν· ἡ μὲν γὰρ λύραν κρατεῖ, ἡ δ' αὐλούς, ἡ δ' ἐν μέσῳ προσκειμένην ἔχει τῷ στόματι σύριγγα. ὅτι δ' οὗτος οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, Ἀντικλῆς καὶ Ἰστρος ἐν ταῖς Ἐπιφανείαις (III) περὶ τούτων ἀφηγήσαντο. οὕτω δὲ παλαιὸν ἐστὶ τὸ ἀφίδρυμα τοῦτο, ὥστε τοὺς ἐργασαμένους αὐτὸ τῶν καθ' Ἡρακλέα Μερόπων φασὶν εἶναι.

Αντικλείδης 140F14 Fr.Gr.Hist. Jacoby; cf. Παυσανίας, IX, 35,3

Την Κουρητική ιδέα εκφράζει απαράμιλλα ο καλλιτέχνης (της ομάδας των λεγομένων "Early Mannerists" του τελειούμενου αρχαισμού) Αττικής ερυθρόμορφης υδρίας παριστώσης την αναχώρηση των Επτά επί Θήβαις. Ο Παρθενοπαίος (μόνος ρητά ονομαζόμενος από τους ήρωες στην παράσταση, παρθενικής όψης, cf. ᾧ παῖ παρθένιον βλέπων, Ανακρέων Fr. 15.1 Gentili) εικονίζεται ως πρωθήβης εκπάγλου

σωματικού και προσωπικού κάλλους με μακρά χαιτή την οποία περιτέμνει εμπρός δια του ξίφους του, ενώ πίσω πέφτει βαθιά στην πλάτη του (cf. e.g. J. Boardman, *op.cit.*, Fig. 195.1.2 p. 175). Ακριβώς το λεγόμενο για τους δαίμονες της μάχης Άβαντες, τους Κούρητες της Εύβοιας, νεαρών που για να μην δίνουν λαβές στους εχθρούς κατά τη συστάδην μάχη στην οποία διέπρεπαν, και γενικά για να μην εμποδίζονται στον πολεμικό αγώνα, έκοβαν πρώτοι αυτοί (ως Κούρητες) τα μακριά μαλλιά τους εμπρός, αφήνοντάς τα πλούσια πίσω να δηλώνουν το νεαρώδες της ήβης τους. Οι Κούροι των αγαλμάτων. Μπροστά από τον Παρθενοπαίο κείται επί του εδάφους τεράστια κορυθαίολη, περικεφαλαία γιγαντιαία λοφώδης και πτερόκοσμη. Συνολικά έχουμε ακριβώς το Σπαρτιατικό ίνδαλμα του Απόλλωνα.

[Τον Παρθενοπαίο του αγγείου “ζωγραφίζει” ποιητικά ο ερωτόβλητος Ανακρέων (Fr. 26 Gentili):

ἀπέκειρας δ’ ἀπαλῆς κόμης ἄμωμον ἄνθος

Πένθιμη ωδή σε εκπρεπή κουρεμένη χαιτή τραγουδάει ο ίδιος Fr. 71. Μανιωδείς για τον νεαρό Βάθυλλο “ώρικὴν σίοντα χαιτήν”, Fr. 81 (“ώρικὴν” διορθώνει ο Egenolff και ακολουθεί ο Gentili από το χειρογραφικό σφάλμα “όρικὴν”, αντί της κοινότερης μεταβολῆς σε ““Θρηκίην” Bergk, Diehl, Cambell)].

Ο Απόλλων αφομοίωσε και την μυθολογία περί το Κρητικό θείο Βρέφος και τον Μέγιστο Κούρο, τον Κρητικό Δία. Οι Κουρήτες τώρα προφυλάσσουν και διασώζουν τον νεογέννητο θεό από την εχθρότητα της Ἴρας προς την Λητώ και την μεγάλη γέννα της, εχθρότητα που διαπρύσια τρανώνεται στον Ομηρικό Ὕμνο στον Απόλλωνα. Είναι φανερό και από εκεί, ότι η εναντιότητα της Ἴρας μόνο σε πρώτο επίπεδο έχει να κάνει με την ζηλοτυπία της για τον παμβασιλέα σύζυγό της, θεμελιωδέστερα δε οφείλεται στην αντιζυγία της νέας Ολύμπιας θρησκευτικότητας προς την παλαιά Χθόνια (και Ουράνια).

ἐν δὲ τῇ αὐτῇ παραλία [στην Ιωνία κινούμενοι ἀπὸ Μυκάλης καὶ Πανιωνίου βορεινὰ πρὸς Ἐφεσο, καὶ φθάνοντας μπροστὰ ἀπὸ τοῦ Ἀρτεμίσιον καὶ τὴν πόλη] μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάσσης ἐστὶ καὶ ἡ Ὀρτυγία, διαπρεπὲς ἄλσος παντοδαπῆς ὕλης, κυπαρίττου δὲ τῆς πλείστης. διαρρεῖ δὲ ὁ Κέγχριος ποταμὸς, οὗ φασι νίψασθαι τὴν Λητῶ μετὰ τὰς ὠδῖνας. ἐνταῦθα γὰρ μυθεύουσι τὴν λοχείαν καὶ τὴν τροφὸν τὴν Ὀρτυγίαν καὶ τὸ ἄδυτον, ἐν ᾧ ἡ λοχεία, καὶ τὴν πλησίον ἐλαίαν, ἣ πρῶτον ἐπαναπαύσασθαί φασι τὴν θεὸν ἀπολυθεῖσαν τῶν ὠδίνων. ὑπέρκειται δὲ τοῦ ἄλσους ὄρος ὁ Σολμισσός, ὅπου στάντας φασι τοὺς Κουρήτας τῶ ψόφῳ τῶν ὀπλῶν ἐκπληῆσαι τὴν Ἥραν ζηλοτύπως ἐφεδρεύουσιν, καὶ λαθεῖν συμπράξαντας τὴν λοχείαν τῇ Λητοῖ. ὄντων δ' ἐν τῷ τόπῳ πλειόνων ναῶν, τῶν μὲν ἀρχαίων, τῶν δ' ὕστερον γενομένων, ἐν μὲν τοῖς ἀρχαίαις ἀρχαία ἐστὶ ξόανα, ἐν δὲ τοῖς ὕστερον Σκόπα ἔργα· ἡ μὲν Λητῶ σκῆπτρον ἔχουσα, ἡ δ' Ὀρτυγία παρέστηκεν ἑκατέρᾳ τῇ χειρὶ παιδίον ἔχουσα. πανήγυρις δ' ἐνταῦθα συντελεῖται κατ' ἔτος, ἔθει δὲ τινι οἱ νέοι φιλοκαλοῦσι, μάλιστα περὶ τὰς ἐνταῦθα εὐωχίας λαμπρυνόμενοι· τότε δὲ καὶ τῶν Κουρήτων ἀρχεῖον συνάγει συμπόσια, καὶ τινὰς μυστικὰς θυσίας ἐπιτελεῖ.

Στράβων, XIV 639-640

Ἐχομε τοὺς νέους Κουρήτες, παρὰ τοὺς Διονυσιακοὺς Σατύρους τοὺς Ἀπολλώνιους οπαδοὺς, νεαρῶδεις “ὠραίου” κάλλους, σφρίγγους καὶ ρώμης, τοῖς ἰδεῶδες τοῦ χορευτῆ, ἀθλητῆ, πολεμιστῆ.

οὐρειαὶ νύμφαι θεαὶ <ἐξ>εγένοντο

καὶ γένος οὐτιδανῶν Σατύρων καὶ ἀμηχανοεργῶν

Κουρήτες τε θεοὶ φιλοπαίγμονες ὀρχηστῆρες.

Ἡσίοδος Fr. 123 West – Merkelbach

Κατὰ μία ἐκδοχὴ προήλθαν ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ κόρη τοῦ Φορωνέως. [Τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς εἶναι διεφθαρμένο χειρογραφικὰ στὸν Στράβωνα που παραθέτει τὸ χωρίο. Τὸ πιθανώτερο εἶναι νὰ υποδηλοῦται μὴ μορφή τοῦ Ἑκατος, Ἐκατηβόλος. Ὁ Welcker πρότεινε σωστά τὴν

γραφή “Ἑκατος”. Τα Σχόλια στον Λυκόφρονα 78 έχουν: ἀλλ’ οἱ μὲν Κούρητες Δαναίδος νύμφης Κρήσης και Ἀπόλλωνος παῖδες. Σε “Γλῶσσαι” Graecolatinae αναγράφεται “Κούρητες οἱ περὶ τὸν Παιᾶνα”].